

POVIJESNO - KNJIŽEVNI ITINERAR FULVIO TOMIZZA

STAZA 1 Materada-Petrovija [7 km]

Forum
TOMIZZA

STAZA 1: Materada-Petrovija (7 km)

1. MATERADA

Književni itinerar započinje u maloj Župi Materada. U toj je župi Tomizza rođen, ovamo se vratio da sa svojim precima počiva u grobljanskoj tišini. *Materada* je i naslov prvoga romana s kojim počinje njegova bogata književna produkcija. Roman *Materada* prvi je od tri romana *Istarske trilogije* koju čine još i romani: *Djevojka iz Petrovije* i *Bagremova šuma*. Tomizza je duboko vezan za ovu župu koju je zasnovao njegov predak, upravitelj dobara Giorgio Tomice 1668., kako dokazuje stari upis na arhitravu crkve u Materadi.

Podigao si je kuću sa šest ulaznih vrata i osamnaest prozora sa svake strane, sa stajama nasuprot kuće koje su je pratile po dužini, izgradivši tako jezgru Juricana, čiji je postao seoski glavar; crkvu u Materadi i stavio vlastito ime iznad portala zajedno s godinom 1668. I titulom upravitelja dobara, na koju je bio izabran jednoglasno.

(*Dalmatinski san*; preveo Dean Trdak; Pučko otvoreno učilište Umag, 2002.; str.14.)

Selo Materada sastavljeno je od male stambene jezgre oko crkve. Poznatije je od Juricana jer je u njemu župna crkva. U crkvi u Materadi nalaze se dva epigrafska spomenika s uklesanim glagoljskim slovima, jedan iz 1531., drugi iz 1535. Natpisi pripadaju prvoj fazi izgradnje crkve posvećene Blaženoj Djevici Mariji od Snijega i mogu se vidjeti u sakristiji Župne crkve. O važnosti njihova otkrića pripovijeda seoski crkvenjak Martin Kružić, koji ovako govori o don Stipi:

...nadoh ga na koljenima nasred crkvene lađe kako pažljivo na list papira ne prepisuje dobro uočljiv napis na grobnici Radovanovih, nego čudne poluizlizane znakove stisnute u krugu na susjednoj grobnoj ploči, nalik gustom nizu sitnih grablji i vila.

(*Bolji život*; preveo Milan Rakovac; Istarska književna kolonija „Grozđ“, 1989., str.38.)

GROBLJE U MATERADI

Izšli smo iz crkve i ušli u groblje koje je dva koraka dalje. Bilo je podne i zvono zazvoni. Još smo pjevali kredo, sad je naš pjev nadvisivao nizak kameni zidić i spuštao se da blagoslovi polja ispod njega. Već su se izdaleka čula zvona iz Buja, zatim zvona Karšeta, iz Brtonigle, iz Petrovije, i Lovrečice.

(...) Umuknuše druga zvona; samo se naše još malo opiralo. Zatim pokaza da i ono želi stati; još se oglašavalo samo po nekim jakim i pojedinačnim otkucajem, kao da se čitavo urušuje prije smrti. I pjevanje je prestalo.(...) Gledao sam grobove, pod onolikom travom izgledali su kao humci zemlje što se izdigoše na leđima velikih krtica. Mislio sam na naše mrtve....

(...) Pola hektara te zemlje bez kamena bilo je dosta za sve njih; moglo je biti dosta i za nas i za našu djecu.

(*Materada*, preveo Mate Maras; Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1986., str. 194.)

U romanu *Materada* (1960.) kroz pretrpljene nedaće braće Kozlović i njihove zemlje, pripovijeda se sudbina razdvojenog naroda, zlopamćenja, mržnje i osvete, u potrazi za novim i konačnim identitetom. Francesco Coslovich i njegov brat Berto obrađuju zemlju strica Tia koji ju ostavlja u nasljedstvo sinu u Trstu. Po stričevu savjetu, braća kupuju zemlju koja će potom biti nacionalizirana. Podnose tužbu kako bi opet dobili zemlju koju je obitelj oduvijek obrađivala i ne nalazeći legalni način da je opet zadobiju, Francesco donosi tešku odluku da napusti zavičaj, pokida korijene koji ga generacijama vezuju za zemlju.

Onda, striče, s tom zemljom? Zar vam se ne čini da je došlo vrijeme da se nagodimo? (...)Mi moramo znati na čemu smo. Da se dogodila nesreća, što bi nama ostalo?

Polako, sinovče! Vaša je zemlja ona u Kršanima. Imate je sasvim dovoljno. (...) Ja sam tu zemlju za vas kupio. Nisam ja kriv što je došao komunizam. Na njega se ljutite. Ja sam svoju dužnost ispunio.

(*Materada*, preveo Mate Maras; Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1986., str. 29.-31.)

Bilo je to onoga dana kada smo ja i Berto oralni loze u Saliji.

(...) Baš je bila rodna godina; svuda su se naokolo vidjela rodna polja. Dobro su rodili krumpiri, prilično dobro sijeno, sasvim dobro žito, izbjegli smo grad, i sad su nam trebala ona četiri prsta kiše da ojača kukuruz: tada bi sve bilo kako treba. Ali naš je vinograd bio u dolini, i zemlja je pod površinom još bila mokra; dva vola su vukla kao da se ore po pijesku.

Tako, bila je još dobra ura kad smo uzorali i skinuo sam volovima nagupce da pasu po okrajcima. Berto je sjedio pod kruškom; pridružil mu se i ponudih ga duhanom. Sjedili smo i šutjeli, dodajući jedan drugome bocu vode s octom. Zatim smo prihvatili boce vina i onda je počeo razgovor:

-Onda Berto?

- Ne znam. Odluči ti, Franko.

- Nije čas da se govori: odluči ti. Sad smo sami i moramo to svršiti. Što kažu žene?

- Već ih znaš. One su kao i druge. Odmah bi pošle, makar pješice.

- A što ti misliš?

- Ja ne bih napuštao zemlju. Ne možemo je napustiti Franko. Naša je, i dobra je. Gdje ćeš još na svijetu naći takvu zemlju?

- Slažem se. Naša je, ali je nećemo dobiti. Možda bi stvari postale jasne kad bi se pričekalo još deset godina. Ali što će biti za deset godina od nas, od naše djece? Osim toga, što će biti ovdje za deset godina?

- Ti bi onda bio za to da se pode?

- Drugo nam ne preostaje. Ja bih najradije već pošao.

- Čak i kad bi ti dali zemlju?

Aja mirno odgovorih:

- Čak i kad bi mi dali zemlju.

(...) - Ima pravo barba Nin: nismo mi za ovu vlast. Možda za to treba drukčiji želudac. Ili se čovjek postupno privikne, ali ja to ne želim; ja se toga bojim.

S mora je pirkao sjeverac i donosio miris tek poorane zemlje: miris crvenice, da mu nigdje nema para.

Brat udahnu punim plućima, pa obori glavu i reče:

Podimo, Franko. Bit ćemo zauvijek prokleti, kao i drugi. Odlaze baš sada kad su polja svakoga dana sve ljepša. Pamtiš li još ovakvu godinu?

(Materada, preveo Mate Maras; Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1986., str.152.-154.)

Nasuprot parkiralištu kraj groblja ulazi se u maslinik. Nakon maslinika skreće se blago udesno i ide 1 km poljskim putem do Juricana, nakon čega se izlazi na asfaltiranu cestu (Čepljani-Juricani) u selu Juricani.

2. JURICANI

Juricani su točno na pola puta između Buja i Umaga i svaka kuća ima električno svjetlo. Kad smo sišli niz Babicu, već kod lokve čula se galama iz krčme, zvonca bicikla u prolazu, smijeh mladosti i poneki zvuk bombardina i trube.

(Materada, prijevod s originala Mate Maras; Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1986., str.37.)

Juricani, najveće selo na području Materade, središte je zbivanja najvećeg dijela Tomizzinih romana citiranih u ovom vodiču. U prošlosti su Juricani bili glavno gospodarsko središte u okolici s javnim lokalima kao što su gostionica, prodavaonica živežnih namirnica Tomizzine majke, poštanski ured, škola. Danas su u Juricanima ostali samo hrvatska osnovna škola i Društveni dom sagrađen neposredno nakon rata. U Društvenom domu u Juricanima smještena je i lokalna Zajednica Talijana, osnovana 2002. godine.

Središnje se selo još proširilo. Uz bok talijanske škole u kojoj se poučavalo samo na hrvatskom bijahu udareni temelji najznatnije građevine podignute u župi poslije kuće Radovanovih.

(...) Nije bilo dovršeno ni pokrivanje zgrade koja je gledala prema cesti, kad se istovjetna takva počela iza nje graditi i malo – pomalo se s njom izjednačivati...

(...) Za takvo se djelo radilo i nedjeljom, uz sudjelovanje brigada učenika i radnika iz Buja i Umaga...

(...) A iste takve i još naočitije palače rasle su u drugim sjedištima mjesnih odbora....

(...) Prva je građevina u prizemlju obuhvaćala gostionicu, mesnicu, trgovinu živežnim namirnicama, uz koju je bilo spremište za željezariju, insekticide, i umjetna gnojiva ... (...) Ona druga građevina u njezinoj sjeni imala je samo prostranu plesnu dvoranu s pozornicom za glazbu, govornike i umjetnike u prolazu.

(Bolji život; preveo Milan Rakovac; Istarska književna kolonija „Grozđ“, 1989., str. 195.-196.)

Baka Cecilia bila je jedina članica kojih dviju obitelji koja je u vrijeme dok sam još bio neženja ostala u Istri. I dalje je živjela u kućici u Juricanima, s vrtovima i stajama straga, a s cestom Buje – Umag sprijeda: u posljednjoj na lijevoj strani moga rodnoga sela, dok dvadeset metara dalje, prema crkvi u Materadi, gdje su se nekad zaustavljali autobusi i gdje je radio poštanski ured, još odolijeva vodovod, obavijen divljim smokvama, s koritima za pralje i pojilom za goveda sagrađenim u Mussolinijevoj eri.

(Grešni odnosi, prevela Lorena Monica Kmet, Gradska knjižnica Umag, 2018., str.139.)

ISTARSKI VODOVOD - FONTANA U JURICANIMA

Nedostatak vode u Istri je stoljećima bio glavni uzrok loših zdravstvenih i higijenskih uvjeta života, a ujedno je i kočio razvoj poljoprivrede. U cilju rješavanja tog problema talijanska vlada je 1930. godine započela izgradnju Istarskog vodovoda, najveći infrastrukturni zahvat u povijesti istarskog poluotoka. Kompleksno rješenje opskrbe pitkom vodom predviđao je tri vodovodna sustava: Mirnu, Rižanu i Rašu. Potkraj 1934. godine priključenjem na sustav Mirne voda je došla do Umaga i okolnih naselja. Izgrađene su i puštene u rad 34 fontane. Fontane od crvene opeke poput ove u Juricanima ili istarskog kamena opremljene špinama za vodu, koritima za pranje rublja te koritima za pojenje stoke zadovoljavale su sve potrebe mještana.

Šetnja se nastavlja od fontane asfaltom u smjeru sela Babica. Na raskrižju Babice udemo u desni odvojak te za nešto manje od kilometra asfaltiranim putem stižemo u selo Momikija. Na kraju sela, s lijeve će nas strane makadamski putić dovesti pred malu Tomizzininu kuću.

3. MOMIKIJA

Tomizza je sedamdesetih godina u Momikiji, pomalo izdvojenom zaselku u okolici Juricana, kupio malu kuću u koju se vraća jednostavnom životu u skladu s ritmovima prirode. U tom mirnom zakutku piše svoje najljepše stranice.

Napetost među pograničnim zonama znatno je popustila i tragom obnovljenih veza među pograničnim narodima i ja sam se vratio da provedem nekoliko dana,

što će uskoro postati mjeseci: mjeseci puni mojeg seoskoga ljeta kad čak i mozak isparava tajnovita, bizarna raspoloženja. Od napuštene ruševine u selu na rubu župe, između šuma i maslinika koji ipak nisu priječili pogled na more, sazio sam kućicu prema svojim ne pretjeranim potrebama povratnika u domovinu. Pomalo sam opet uspostavio kontakt s neusporedivim pejzažom i malobrojnim preostalim ljudima, naučio obrađivati vrt i održavati zapuštenu i prebujnu vegetaciju, na tavanu sam sagradio radnu sobu sa stolićem prislonjenim uz prozor i uobičajenim prijeko potrebnim instrumentarijem. Od 1972. do danas, naizmjenice s poljskim radovima, ovdje sam napisao drugu polovicu svog proznog opusa.

(Moja književna ljeta, prevela Lorena Monica Kmet, Gradska knjižnica Umag, 2020., str.154.-155.)

4. PREMA PETROVIJI

Staza prolazi pored Tomizzinog maslinika i kroz šumu do sela Pizzudo. Prešavši asfaltiranu cestu, kroz šumu i polja dolazi se do umaškog potoka kojeg se dalje prati do mosta kod Petrovije. Prelaskom preko ceste nastaviti do mjesta Petrovija.

Prevali kilometar ceste za Umag, pa skrene na crveni prašni put između bagremova, prema Potoku koji je često i zimi bio suh. Preko tog puta, zasjenjena visokim i neprohodno gustim gražama, gdje nigdje nema kamena da strši, često su prelazili tvorovi i kune, a to ga podsjeti na priču kako je nekada Materada bila sve do mora u hrastovoj šumi te si je mogao proći s kraja na kraj sve po granama a da nigdje ne staneš na tlo

(Peto godišnje doba, preveo Omer Lakomica, Znanje Zagreb, 1990., str.91.)